

НАДГРОБНАТА ПЛОЧА НА СКОПСКИОТ ПАТРИЈАРШИНСКИ МИТРОПОЛИТ ПАЈСИЈ

Во Лapidариумот на Археолошкиот музеј во Скопје се чува надгробната плоча* од бел ситнозрнест мермер, висока 203 см, широка 81 см и дебела 5—7 см.¹ Плочата има епитаф на грчки јазик и неколку релефно прикажани симболи. Во горниот дел на плочата, во средината над текстот, претставена е митра, десно од текстот, покрај работ, по должината на речиси целата плоча, претставен е митрополитски скиптар. Од левата страна, во висина на текстот, претставена е десна рака со книга (Библијата). Под текстот, во средината, претставен е човечки череп и две вкрстени коски под него. Митрата и скиптарот се инсигнии на митрополитското достоинство, Библијата е симбол на неговата вокација и ученост и нејзината местоположба (во висина на текстот каде што се зборува за неговата дејност и слава) е во сообразност со композициската концепција, која што се заокружува со симболот на смртта (черепот), кој ги илустрира последните два реда од натписот и неминовноста за крајот на секој живот.

Натписот се состои од деветнаесет реда, од кои последниот е датација. Висината на буквите е 2—2,5 см, а растојанието меѓу редовите е 2 см. Дифтонгот ОУ секогаш е даден во лигатура, а *iota subscriptum* покрај вокалот. (види сл. 2)

* На колешката Наде Проева, која ме извести за постоењето на плочата и ги направи снимките срдечно ѝ благодарам.

Текстот на плочата:

Сл. 1. Надгробна плоча на скопскиот митрополит Пајсиј

Превод на текстот:

*На славниот Негуш рожба, на православието плод.
Од почетокот кон божји дела го прикова погледот
И набрзо иерарх на Христа стана —
Пајсиј му е името, а на Скопје слава.
Најпрвин богочуваната на Брање епархија
Како епископ ја управуваше прибавувајќи слава.
Како митрополит потоа сплавот на Червењаните
Го водеше и духовниот живот цела деценија.
Од бога предвиден оттука поканет беше да ја паствува
Митрополијата на Скопје и сјајно славен се покажа.
Узор на доблест и пример на побожност,
Горлив и истовремено ревносен на бога обожавател
Истакнувајќи се години триесет и пет*

*Овенчувајќи го животот со слава и чест.
Сега лесниот сон во бога тука го заспа
Неговата памјат вечна над сите се разлеа.
В лето 1892 ноември 29*

Епитафот е напишан во петнаесетерец со рима. При читањето, поради римата тој звучи мелозвучно. Римата ги спрегнува стиховите по два, освен стиховите 11—14, кои се римувани заедно. Како што се гледа, натписот е ортографски беспрекорно, со елементи на глорифицирање. Напишан е во трето лице и се однесува на позната црковна личност, патријаршискиот митрополит Пајсиј во Скопје од 1868 до 1891 година. Епитафот го дава неговиот *cursus honorum* и датата на смртта.

Покрај податоците од епитафот се знае дека Пајсиј во 1848 година бил поставен во Врање како администратор-ѓакон на скопскиот митрополит Јоаким. Во 1852 година бил посветен за хоропископ на Врање, должност што ја вршел до 1865 година. Во 1865 година бил поставен за митрополит на Рушчук (денес Русе, НР Бугарија),² каде не сакале да го примат, па се вратил во Врање. На 8 април (стар стил 25 февруари) 1868 година бил поставен за митрополит во Скопје.³ Од С. Новаковиќ кој во 1886 година допатувал во Куманово ни е сочуван дури и физичкиот опис на Пајсиј: „У Куманову се налазио и владика скопљански Паисија. Он се својим пословима по Епархији бавио у манастиру Св. Прохора... То је стар, сухоњав, висок човек, још добро држећ...“⁴

Пајсиј, според она што се знае за него, се вбројува во онаа редица на мнозинството грчки владици поставувани во

¹ Плочата ја спомнуваат Ј. Хаџи-Васиљевиќ, Просветне и политичке прилике у јужно српским областима у XIX веку, Београд, 1928, стр. 373, заб. 1; Т. Борбевиќ, Неколики смртни обичаји у јужних Словена, Наш народни живот т. IV, Београд, 1984, стр. 230. Според исказувањата на пензионираниот чувар на Заводот за заштита на спомениците на културата за град Скопје чичко Горѓи, гробот на Пајсиј бил во вид на саркофаг, од кој наводно потекнуваат двете мермерни плочи вградени во камениот двор на црквата Св. Спас. Документација за ископувањата на дворот, вршени пред земјотресот од страна на Републичкиот завод за заштита на спомениците на културата, при што саркофагот бил дигнат, за жал не можевме да најдеме ниту во Републичкиот ниту во Градскиот завод. Надгробната плоча, според истиот исказ, долго време се наоѓала во дворот на Св. Спас, од каде е префрлена во Лapidариумот на Археолошкиот музеј. За жал ни таму не можевме да добиеме информација за времето на пренесувањето на плочата ниту пак инвентарен број.

² Податокот за Червенјаните од епитафот се однесува на Русе, во чија околина се наоѓал средновековниот град Червен, кој бил и епископско седиште. Денес урнатини кај селото Червен (Кратка Българска енциклопедија, т. V. София, 1969, с. в.).

³ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.* стр. 351, каде што се дава и погрешниот податок дека Пајсиј умрел на функцијата митрополит. За тоа поопширно подолу.

⁴ С. Новаковиќ, Балканска питања, Београд, 1906, 17.

областите на турската држава населени претежно со словенско население, кои, сосема разбирливо, ги извршувале поставените задачи од Патријаршијата насочени кон грцизирањето на словенското население. Но паралелно со таа задача, тие се стремеле без скрупули да ги задоволат и своите лични интереси, пред сè материјалните, така што многумина од нив, чиј изразит претставник бил и Пајсиј, повеќе личеле на слуги на ѓаволот, а не на Бога. Тоа сликовито е кажано во песната на Прличев „V хилјада и сед'м стотин шесдесет и второ лето“:

„Ке прати владици Грци, лицем светци, срцем в'лци,
ке ви давјат, ке ви давјат, ке ви стрижат, ке ве м'лзат
до крв,
меѓу народа ќе сејат нас'гласие и раздори
да се мрази син со татка и со брата брат.“⁵

Таквата политика на фанариотските владици предизвикувала непријателски чувства кај словенското население кон нив и огорченост, што ја изрази и Ј. Хаџи — Константинов Џинот, кој имал горчливо искуство со нив: „Барајќи во такво настроение остри изрази, тој дури и еден ласцивен стих во коледарска песна го изнесува по ваков начин: 'Грчо му мајчин!'“⁶ Во последните два стиха на една друга коледарска песна тој ја истакнува желбата за елиминирање на Грците со зборовите: „Пири, пири, испири ги Грците“.⁷ Во неговите писма испратени до Друштвото на српската словесност во Белград Џинот ја повторува мислата „дека поголемо зло од Турците се грчките владики и гркоманите“.⁸

Негативните карактерни особини (љубовни афери, материјални махинации, лакомост за власт и пари) на Пајсиј беа забележани од неговите современици⁹ и се објавувале во дневниот печат, а се користеле, па дури и се злоупотребувале за целите на бугарската¹⁰ и српската¹¹ пропаганда. Некои податоци од неговиот, најблаго речено, бурен живот ја потврдуваат оваа констатација. За неговата развратност сведочи љубовната врска со Назија, снаа од брат, за која во Скопје се пееа песни долго време по неговата смрт.¹² За неговата грамзливост и материјалните махинации не сведочи само непод-

⁵ Од светите браќа Кирил и Методи до нашите дни, Зборник од статии по повод 1100-годишнината на Св. Кирил и Методи, Скопје, 1963, стр. 59.

⁶ Јордан Хаџи-Константинов Џинот, Избрани страници, приредил Б. Конески, Скопје 1987, стр. 19.

⁷ id., стр. 98.

⁸ id., стр. 8.

⁹ Ј. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и негова околина; Београд, 1930, стр. 529.

¹⁰ Ј. Хаџи Васиљевиќ, Просветне прилике, стр. 354.

¹¹ С. Новаковиќ, op. cit. стр. 94.

¹² Ј. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и негова околина, стр. 531.

вижнийот имот,¹³ туку и многу негови постапки. На пример, махинациите со приходите од манастирот Прохор Пчински. Имено, игуманот на манастирот Хаџи Риста Тасиќ — Добровиќ, неколку години наназад не ја прикажувал материјалната состојба на манастирот и веќе се зборувало за злоупотреба. Затоа враќанците ги побарале манастирските книги и кога Хаџи Риста ја донесол книгата за приходите и расходите наполно празна, истиот момент паднале тешки зборови и на сметка на присутниот Пајсиј, под чија јурисдикција бил манастирот, и за неговото соучесништво во злоупотребата на Хаџи Риста немало сомнение. Сакајќи да ја избегне создадената мачна атмосфера, Пајсиј со коњ тргнал за Врање, но враќанците стигнале пред него, ја затвориле портата и на црквата и на митрополијата и не му дозволиле да влезе. Ова бламирање на Пајсиј се случило на 19 октомври 1869 година,¹⁴ кога тој веќе бил повеќе од година ипол скопски митрополит. Т. Горѓевиќ ја бележи следната постапка на Пајсиј, која му била усмено соопштена од Ј. Хаџи Васиљевиќ. Имено, по смртта на кумановскиот прота и економ Димитрија Младеновиќ, Пајсиј ги зел од неговиот наследник коњот (бинек), курк (кожна наметка) и еден скапоцен чибук, повикнувајќи се на стариот обичај според кој владиката го земал коњот и алишттата на умрениот поп.¹⁵

За стекнување материјална добивка и власт Пајсиј се однесувал дволично. Во прилог на ваква квалификација зборува и неговото држење по смртта на неговиот претходник, владиката Јоаким (25 февруари/8 април 1868 година) во текот на процедурата за избор на нов скопски митрополит, кој не течеше повољно за него. Имено, со цел да ја одржи митрополитската функција, или да стане дури и егзарх (претерана амбиција потхранувана од бугарската пропаганда), тој пред насобраните свештеници изјавил дека е „от К’лкош, и да му је мајка Българска... да је говорио ’и ја сам Българин“¹⁶, иако до тоа време го знаевме — вели попот Јован Бурко — „да је чист Грк Паисија“.¹⁷ Според В. К’нчов, Пајсиј навистина бил од словенско потекло,¹⁸ но не бил сакан за владика во Скопје. За да ја оствари својата желба да стане

¹³ Тој уште како хоропископ на Врање купил еден ан, кој се нарекувал Владичин Хан, околу кој набрзо се направи населба која се разви во град, денешен Владичин Хан (Споменница, Српско-православен саборног храма свете Богородице у Скопљу 1835—1935, Скопје, 1935, стр. 248 (Р. Грујић).

¹⁴ Ј. Хаџи Васиљевиќ, Просветне прилике, стр. 357.

¹⁵ „Коњ и оружје као знаци положаја и старешинства“ во Наш народни живот т. I, Београд 1984, стр. 108.

¹⁶ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.* 372.

¹⁷ С. Новаковиќ, Егзархијске агитације у Скопљу 1869 и даље. Автобиографиске записке попа Јован Трајковића Бурке, ГСНД, II/1—2, 1927, стр. 231.

¹⁸ В. К’нчов, Избрани произведения, София, 1970, т. II, стр. 160.

скопски влдика, пишшува В. К'нчов, тој го придобива скопскиот учител Костов, уверувајќи го дека е „... патриот българин и ште се държи с народа, че е готов да се отрече от Патријаршијата заедно сѐ цјалото си паство, штом дојде времето за отричане.“¹⁹

На епитафот пишшува дека Пајсиј е роден во Науса (Негуш), а и кај Р. Грујиќ е посочен Негуш како место на неговото раѓање.²⁰ Во литературата почесто се посочува, но погрешно, Кукуш како место на раѓањето на Пајсиј. Меѓу оние што погрешно го наведуваат Кукуш како родно место е и Ј. Хаџи Васиљевиќ,²¹ кој овој податок, најверојатно, го има земено од автобиографијата на попот Јован Бурко,²² кој, по сè изгледа, го побркал Негуш со Кукуш. Со оглед на неговите продлабочени познавања на скопските прилики²³ и податоците што ни ги дава за датата на смртта, погребувањето во црквата Св. Спас и надгробната плоча на саркофагот на Пајсиј, што се наоѓал во дворот на црквата,²⁴ зачудува некоментирањето на ова различно посочување на местото на раѓањето. В. К'нчов не го определува точно местото на раѓањето, пишшувајќи дека Пајсиј е „родум от Кукушката каза“.²⁵ Се обидовме да најдеме биографски податоци во неколку грчки енциклопедии, но Пајсиј воопшто го нема, дури ни во специјализираната, многутомна религиозна енциклопедија „Ερησκυτικη και ηρικη εγκυκλοπαιδεια“, издадена 60-тите години во Атина. Со една мала резерва, која може да се отстрани со понатамошни истражувања, за неговото родно место најприфатлив, засега, е податокот од епитафот.

Изјавата на Пајсиј за неговото словенско потекло во текот на процедурата за неговиот избор за скопски митрополит Ј. Хаџи Васиљевиќ се обидува некако да ја оправда, иако неговите истражувања го увериле дека сето тоа Пајсиј навистина го изјавил.²⁶ Таквото однесување тој го ублажува со општата констатација дека сепак не можат точно и во детали да се реконструират настаните поврзани со изборот на Пајсиј²⁷ и, второ, дека, иако бил човек „слабо моралан, грамзлив и порочан“,²⁸ роварењата против него од страна на Екзархијата во 1869 година биле толку силни што го уплашиле да не ја изгуби епархијата, па заради тоа на мамката на „бугарските

¹⁹ В. К'нчов, *op. cit.*, стр. 161.

²⁰ Р. Грујиќ, во *Споменица*, стр. 247.

²¹ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.*, стр. 351 и 372; истиот, Скопје и, стр. 530.

²² С. Новаковиќ, *op. cit.*, стр. 231.

²³ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.*, стр. 102, заб. 1; истиот, *op. cit.*, стр. 531, заб. 1.

²⁴ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *Просветне прилике*, стр. 373, заб. 1.

²⁵ В. К'нчов, *op. cit.*, стр. 160.

²⁶ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.*, стр. 372.

²⁷ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *Скопје и*, стр. 530.

²⁸ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.*, стр. 531.

агенти“ морал да одговори со мамка — дека ќе им ја преведе целата епархија.²⁹ Дека Пајсиј бил доведен во тешка положба и дека неговиот избор за скопски митрополит бил несигурен, зборуваат и следните три акции на граѓаните на Скопје, Врање и Куманово. Антигрчката партија во Скопје ја молела Патријаршијата на испразнетото митрополитско место во Скопје да не го поставува русчучкиот митрополит, т.е. врањскиот хоропископ Пајсиј.³⁰ Врањанците, пак, барале од Пајсиј или да се откаже од Патријаршијата или повеќе не ќе го признаваат за свој митрополит и да не им доаѓа повеќе.³¹ Кумановчаните испратиле протесно писмо до патријархот со кое го молат да не го поставува Пајсиј за скопски митрополит, а друг кого сака, заканувајќи се дека во спротивно ќе стане голема расправија; какви што се прават во другите епархии против нивните архипастири.³² Претпоставката на Ј. Хаџи Васиљевиќ дека однесувањето на Пајсиј може да се сфати како игра се потпира, според нас, врз изјавите на самиот Пајсиј, кој „стално уверавао да не би он никада пришао Бугарској“, и на прота Сима, кој од својот татко, иконом во Тетово, точно знаел што се случило и кога се почнувал разговор за овој гест на Пајсиј го велел секогаш истото: „Не, џанам, не би то покојни митрополи. Паисије никад учинио; то је само комедија“.³³

Колку и да сакаме да бидеме толерантни и добронамерни, да имаме разбирање за таквото однесување, со оглед на приликите во Македонија и воопшто на Балканот, кој веќе бил буре со барут, сепак дволичноста останува карактерна особина на оние кои без скрупули ги остваруваат своите лични интереси злоупотребувајќи ја притоа својата функција. Во конкретниов случај аморалноста добива посебни димензии со оглед на високата, митрополитска функција на Пајсиј. Впрочем, во слични услови делувал и неговиот претходник, митрополитот Јоаким, но тој оставил добри спомени, што кога умрел бил погребен со големи почести, за што пишува попот Јован Бурко: „... чесно смо га сараниле сос двојица владици и преко тридесет попови и все народ, мало и велико су присуствували на погребението“.³⁴ Свчениот погреб на Јоаким остави силен впечаток на современите, што се гледа и од записот во еден пентикостар, во кој покрај останатото пишу-

²⁹ Ibid.

³⁰ Ј. Хаџи Васиљевиќ, Грoсветне прилике, стр. 371.

³¹ Ј. Хаџи Васиљевиќ, op. cit., стр. 353.

³² Ѓордан Иванов, Българите в Македония, фототипно издание, Софија, 1986, 325/6. За овој протест на кумановчаните пишува и Д. Илиевски, Автокефалноста на македонската православна црква, Скопје, 1972, стр. 69—70, без упатување на изворот, а Ј. Белчовски, Автокефалноста на Македонската Православна Црква, Скопје, 1986, стр. 91—92 го презема податокот од него, наместо да го земе изворот.

³³ Ј. Хаџи Васиљевиќ, Скопје и, стр. 531.

³⁴ С. Новаковиќ, op. cit., стр. 230.

ва: „... го отнесоха у цркви нова сјатаја Богородица, со голема чес и слава. Се престави у недела на вечер на сатот 12, а потреба у среда на сатот 2. Што беше живо рисјанско-турско све дојдова да видат, и четириесе свештеници облечени со велони, и еден псалтир му исчатија“.³⁵ Таков погреб сигурно ќе немаше Пајсиј и да умреше како митрополит на Скопје.

За дволичноста на Пајсиј пишува и српскиот вице-конзул во Битола во едно приватно писмо испратено до министер-претседател Сава Грујиќ, дека Пајсиј „пред странците — Срби кои минуваат низ Скопје тој имал обичај да парадира како наш пријател, но секогаш кога имало потреба тоа свое пријателство со своето заземање на некоја важна работа за нас да го документира, тој дури и се откажувал од пријателството“.³⁶

Ова пријателство т.е. придобивање на Пајсиј не само за благонаклонето гледање кон српската пропаганда, туку и за нејзино помагање се потврдува со низа документи кои се чуваат во Архивот на Србија.^{36a}

Дека Пајсиј при остварувањето на своите цели не бирал средства се потврдува и со поткупувањето на Кара Јово, за што пишува поп Бурко. Со цел да ги придобие Тетовчаните, тој го поткупи влијателниот Јово со тоа што неписмениот и неспособниот, но славољубив негов поп Христ Кор го „начинал за архимандрита“, а на Кара Јово му дал четири суџуци од пекмез и ореви односно бадеми, на што Кара Јово, смеејќи се гласно, му рекол: „море Паисије ти знаш шта радиш“. Истата вечер Кога Јово во неговата куќа повика по два човека од сите еснафи и така го принуди народот да го прифатат Пајсиј за владика.⁶⁷

Навистина не му било лесно ни на Пајсиј. Тој, покрај другото, морал да внимава и на ставот на турските власти, кои будно ги следеле сите пропаганди, штитејќи си ги, сосема разбирливо, своите интереси, не дозволувајќи никому да ги загрози. Така, кога зимата во учебната 1888/89 година Турците затвориле неколку училишта во скопската епархија и ги уапсиле нивните учители, и епископот Пајсиј бил повикан на одговорност.³⁸ Кога Кариќ, новиот српски конзул во Скопје, во 1890 година настојувал да го посрби јазикот на скопската епископија со печатење формулари за црковни уверенија на

³⁵ Р. Грујиќ, во Споменница, стр. 247.

³⁶ К. Цамбазовски, Културно-општествените врски на Македонците со Србија во текот на XIX век, Скопје, 1960, стр. 218.

^{36a} Граѓа за историјата на македонскиот народ од Архивот на Србија, приредил К. Цамбазовски, Т. IV, кн. I Београд, 1985, Nos 34, 38, 113, 175, 185, 190, 199, 204; кн. II Београд 1986, Nos 22, 46, 64, 83; кн. III, Београд 1987, Nos 6, 14, 72, 73, 94, 116, 120.

³⁷ С. Новаков:ћ, *op. cit.* стр. 230—231.

³⁸ Љ. Доклестик, Српско-македонските односи во 19 век, Скопје, 1973, стр. 349.

српски јазик, Пајсиј бил принуден „под притисокот на скопските Грци и Власи и на грчкиот конзул во Скопје да го измени својот став спрема српската пропаганда, особено во самото Скопје“.³⁹ Тој во 1890 година дури го исклучил од црквата Св. Спас единствениот „српски“ поп — Јован Бурко — и ги исфрлил словенските црковни книги. Но српската дипломатија успеала да ја изнуди оставката на Пајсиј. Во 1891 година на неговото место за митрополит бил поставен Методија, а за негов помошник српскиот архимандрит Дионисиј.⁴⁰ Всушност, оставката на Пајсиј била изнудена со изрежираното негово дискредитирање од страна на српската пропаганда. Имено, во цариградските весници се печателе статии со компромитирачка содржина за него, и по педесетина примероци од нив се испраќале до избрани личности во Скопје.⁴¹ Со тоа српската влада го дискредитирала него до таа мера што тој морал, летото 1891 година, да поднесе оставка.⁴² Триесет и пет години се истакнувал — се вели во епитафот — т.е. триесет и пет години ги поминал на високи црковни функции, а последните дваесет и четири како скопски владика. Изнудената оставка морала смртно да го погоди. Ја надживеал малку повеќе од една година. И покрај сложеноста на ситуацијата во која делувал Пајсиј и која би скршила и поцврст карактер од неговиот, за неговото однесување не може да се има разбирање, а уште помалку тоа да се оправдува.

Борбата што се водела против Пајсиј и Цариградската патријаршија, всушност, била борба против прџизмот. Инаку, борбата на македонскиот народ за слобода е негова иманентна одлика и може да се следи од раниот Среден век до денешните дни во нејзините разни облици од пасивен отпор до вооружени судрувања. Таа нужно ќе трае сè додека на македонскиот народ му се оспорува правото на слобода и себе-препознавање; дури ќе добива во интензитет со оглед на новите цивилизациски дострели на современиот свет во поимането на слободата, највозвишениот идеал, основен мотив за

³⁹ Љ. Доклестик, *op. cit.*, стр. 377.

⁴⁰ С. Новаковић, *Балканска питања*, стр. 88—89.

⁴¹ С. Новаковић, *op. cit.*, стр. 94.

⁴² Љ. Доклестик, *op. cit.*, стр. 260—262. Тука се изнесени сите релеванти податоци околу изнудената оставка на Пајсиј.

⁴³ Според теолошко-историската доктрина на Joakim од Fjore (XIII век), кој во делото *Concordia Novi et Veteris Testamenti*, издадено во Венеција во 1519 година ја дава следната историска периодизација: Време на владеењето на Таткото (Стар Завет), Време на владеењето на Синот (Нов Завет) и Време на Светиот Дух, кое треба да дојде и во кое ќе владее духовната интелигенција. (*Grande Larousse encyclopedie*, т. 6, 1962 с. в.; *La grande encyclopedie Larousse*, т. 11, 1974, s. v.) Оваа периодизација е разработена и модифицирана од А. Heler, *Teorija istorije*, Beograd, 1984, стр. 43, при што епохата на Таткото е епоха на послушност, онаа на Синот епоха на љубов, а онаа на Светиот Дух епоха на слободата, епоха на иднината, која се замислува како царство на слободата, Рај на земјата.

делувањето на човекот и една од најважните детерминанти за секое општество. Борбата на македонскиот народ во II половина на XIX век се одвивала во рамките на Преродбата, со која тој почна да живее во иднината, во епохата на духот.⁴³ Можеби и токму затоа Грците во тоа време (дали не и во сегашно?) спрема него се однесуваа со „претерана и несносна охолост... завидливост, тесноградост и исклучивост“,⁴⁴ заради што се искристализирало сфаќањето дека Гркот е исто што и Турчинот.⁴⁵ Борбата против грцизмот во Македонија се конкретизирала со борбата против Цариградската патријаршија, која го контролирала црковниот и просветниот живот во неа. Таа, понекогаш, добивала и екстремни димензии, како што е случајот со Кукушаните, кои во 1859 година дури се заканувале дека ќе ја примат католичанската вера,⁴⁶ и заканувањето на Димитрија Миладинов: „Ако Великата црква не ни го даде пастирот за кого што пишавме во молбата, ние сите ќе се полатиниме. Латинските попови ни се близу во Битола и по селата шетаат и бараат некоја заблудена овца да тргнат кон себе, па ако не ни се направи владика Иларион сите ќе заскитаме“.⁴⁷ Според Б. Конески таа борба „беше првата линија на диференцијација што јасно ја повлекуваше новата национална програма со своето барање за самостојна црковна организација.“⁴⁸ По остварувањето на овие цели идеалот за слобода добил нови, поквалитетни димензии преку борбата за национално и социјално ослободување и формирање своја држава, а во сегашноста да се претвори во стремеж за стекнување достоинство меѓу современите народи, давајќи го својот придонес на светската култура. Српската пропаганда, во почетокот, го собирала и организираше словенското население во Македонија само врз основа на словенската припадност. На тоа укажуваат исказувањата на Верковиќ во куќиот извештај за неговата дејност во Македонија: „Кога станав агент на српската влада, прва задача ми беше да ја разбудам самосвеста на словенскиот народ од овој крај и да го запазам словенскиот јазик од неговото пропаѓање.“⁴⁹ „Според мојата инструкција што ја добив од покојниот Илија Гарашанин, должност ми беше да работам во овој крај за да ја разбудувам кај оној словенски народ свеста, да биде воодушевен во запазувањето на својата народност... Ако избегнував

⁴³ Ј. Хаџи Васиљевиќ, *op. cit.*, стр. 525. Се разбира дека Ј. Хаџи Васиљевиќ не ги спомнува Македонците, бидејќи за него словенското население во Македонија се само Србите и Бугарите, што и експлицитно го наведува тука.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Јб. Лапе, *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ*, Скопје, 1975³, стр. 115—116.

⁴⁷ Јб. Лапе, *op. cit.*, стр. 125.

⁴⁸ Б. Конески, *Јордан Хаџи Константинов — Цинот: Избрани страници*, Скопје, 1987, стр. 17—18.

⁴⁹ Јб. Лапе, *op. cit.*, стр. 134.

да влегувам во дискусија, дали македонските Словени им припаѓаат на Бугарите или на Србите, тоа го правев според инструкцијата што ја добив од Белград и што со тек на времето ги добивав.⁵⁰ Се разбира дека неопределеното словенство требало да послужи како подготовка за прифаќање на идејата на србизмот, што набргу ќе се формулира. Но, пред тоа се оформила идејата на бугаризмот, „како пандан на идејата на Илиризмот, што се јави во Хрватска“,⁵¹ којашто „нудеше не мали перспективи и природно е што таа поради тоа се прифаќаше и во Македонија.“⁵² И едната и другата идеја во својата основа го имале словенството и целта им била организирањето на словенското население во борба против грцизмот и Цариградската патријаршија, но само во нивната прва фаза. Таа нивна заедничка, словенска, основа влијаела и во определувањето на македонскиот јазик од страна на Јордан Хаџи Константинов — Цинот како „славјански (б'лгаро-србски)“ или „б'лгаро-србски (славјански)“⁵³ и во карактеризирањето на Скопје, во описот на градот од 1 ноември 1854 година, како „болгаро-српски град Скопје“.⁵⁴ Словенството како основа и мотив на борбата за слобода, ги релативизираше евидентните етнички разлики и создаваше клима која напредните луѓе ги поттикнуваше на соработка без оглед на нивната народност. На примор, Вук Стефановиќ Караџиќ, во едно писмо испратено до Н. Геров, бара појаснувања за изговорот на некои топоними и хидроними.⁵⁵ Неговото непознавање на приликите во Македонија, односно неправеењето разлика меѓу македонското и бугарското кај истражувач од негов формат, не го намалува значењето и инспиративноста на оваа соработка. Таа не може да се објасни само со заедничката словенска припадност, туку и со научната страст, која не признава ниту географски ниту етнички граници и од ваквите истражувачи прави визионери на иднината и примери за следење. Без нивните инспиративни примери тешко ќе можат да се премавнат рецидивите од кобното делување на пропагандите, како и делувањето на нивните кусогледи следбеници во сегашноста, кои одат дотаму што го забрануваат посетувањето на родното место на оние што биле принудени да го остават, дури и во случаите на неминовната резделба (попреб) меѓу породот и родителот. Сето ова доведе Балканот да биде буре со барут, дури и да се појави поимот balkanisieren (со значење: раздробува на мали држави, разделува, разединува), да заостане зад другите држави во Европа, што најблаго речено предизвикува заприженост.

⁵⁰ Јб. Лале, *op. cit.*, стр. 135.

⁵¹ Б. Конески, *op. cit.*, стр. 16.

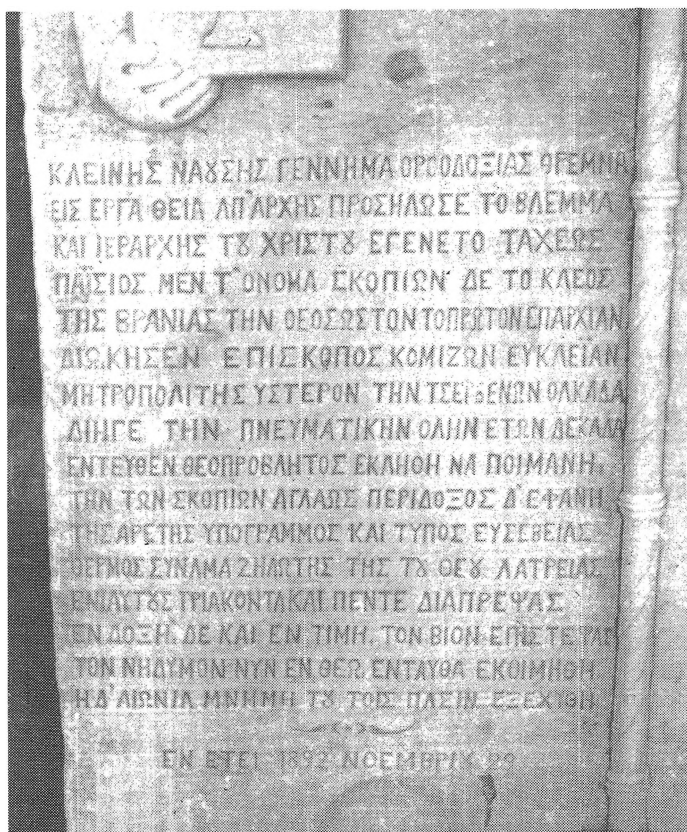
⁵² Б. Конески, *op. cit.*, стр. 20.

⁵³ Б. Конески, *op. cit.*, стр. 20.

⁵⁴ Б. Конески, *op. cit.*, стр. 45.

⁵⁵ Изъ архивата на Најденъ Геровъ, книга I, Кореспонденция съ частни лица, А—Л, издава БАН, София, 1911, стр. 739—740.

Балканските народи можат и треба сами да го расчис-
тат тешкото бреме од минатото, создавајќи атмосфера на ме-
ѓусебно почитување, доверба и соработка. Дали тоа ќе го сто-
рат? Мораат!

Сл. 2. Епитафот од надгробната плоча на скопскиот митрополит Пајсиј

Κλεινῆς Ναούσης γέννημα ὀρθοδοξίας θρέμμα

Εἰς ἔργα θεῖα ἀπ' ἀρχῆς προσήλωσε τὸ βλέμμα
Καὶ ἱεράρχης τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο ταχέως
Πάσιος μὲν τ' ὄνομα Σκοπίων δὲ τὸ κλέος
Τῆς Βρανίας τὴν θεόσωστον τὸ πρῶτον ἐπαρχίαν
Διῶκησεν ἐπίσκοπος κομίζων εὐκλείαν
Μητροπολίτης ὕστερον τὴν Τσερβενῶν ὀλιγάδα
Διῆγε τὴν πνευματικὴν ὄλην ἐτῶν δεκάδα
Ἐντεῦθεν θεοπρόβλητος ἐκλήθη νὰ ποιμάνῃ
Τὴν τῶν Σκοπίων ἀγλαῶς περίδοξο δ' ἐφάνη
Τῆς ἀρετῆς ὑπόγραμμος καὶ τύπος εὐσεβείας
Θερμὸς συνάμα ζηλωτὴς τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας
Ἐνιαυτοὺς τριάκοντα καὶ πέντε διαπρέφας
Ἐν δόξῃ δὲ καὶ ἐν τιμῇ τὸν βίον ἐπιστέφας
Τὸν νήδουμον νῦν ἐν Θεῷ ἐνταῦθα ἐκοιμήθη
Ἡ δ' αἰώνια μνήμη του τοῖς πᾶσιν ἐξεχύθη

-(.)-

Ἐν ἔτει 1892 Νοεμβρίου 29

HRISTO MELOVSKI

LA PIERRE TUMULAIRE DE PAÏSIOS, MÉTROPOLITE
DU PATRIARCAT À SKOPJE

Résumé

L'auteur y publie et commente la pierre tumulaire de Païsius (1868—1891), métropolite de Skopje, conservée au lapidarium du Musée archéologique de Skopje (tableau no 1, 2). A côté de la transcription de l'épithaphe qui représente cursus honorum de Païsius, l'auteur présente aussi la traduction du grec en macédonien. Comme lieu de naissance, on prend la ville Njeguš, citée dans l'épithaphe et non Koukoush que dans la littérature on mentionne le plus souvent comme sa ville natale (21—25). L'auteur analyse aussi le caractère du métropolite Païsius en constatant toute une série de caractéristiques négatives (l'ambiguïté, l'amoralité, l'avidité du pouvoir et des biens matériels etc.)^{9, 14, 16, 19, 37}. Quand Païsius, sous pression des Grecs et des Valaques de Skopje, refusa de collaborer avec les autorités serbes^{36, 39}, celles-ci se servirent de ces caractéristiques négatives pour le discréditer et en 1891, un an avant sa mort, il perdit sa chaire métropolitaine^{40—42}. Il a été connu comme partisan de la propagande grecque déjà avant sa nomination de métropolite de Skopje et c'est pourquoi à Skopje³⁰, Vranje³¹ et Kumanovo³², on s'opposait à sa nomination. Notamment, la résistance à la propagande grecque, la plus ancienne, avait existé même auparavant parmi la population slave et elle s'exprima dans le génie populaire⁷ comme p. ex. dans le poème fameux de Gligor Prličev »En 1862«⁵. Cette résistance aboutit par des menaces d'adopter la religion catholique (Koukoush⁴⁶ et Bitola⁴⁷).

En effet, la lutte contre le Patriarcat de Constantinople représentait la lutte contre l'hellénisme tandis qu'on puisse suivre la lutte du peuple macédonien pour la liberté comme sa forme immanente depuis de commencement du Moyen âge jusqu'aujourd'hui et selon l'auteur, elle continuera si longtemps tant qu'on conteste le droit à l'indépendance du peuple macédonien; elle deviendra même plus intense vues les nouvelles portées de la civilisation. Plus loin, l'auteur constate qu'au cours du XIXe siècle, la lutte

du peuple macédonien se déroule dans le cadre de la renaissance par laquelle il commence à vivre dans le futur, »dans l'époque de l'esprit«⁴³. Selon l'auteur, le slavisme, qui relativisait les différences ethniques évidentes des Slaves balkaniques, représentait la base et le motif pour la lutte commune et la force stimulative pour la collaboration mutuelle, ce que est confirmé par les exemples de Vuk Karadžić et de N. Gerov⁵⁵.

A la fin, l'auteur plaide l'écartement des récidives de l'influence fatale des propagandes des pays balkaniques les partisans desquelles — même aujourd'hui, au le seuil du XXe siècle — font tout pour garder le verbe »balkaniser« qui depuis longtemps devrait signifier un temps passé. C'est pourquoi l'auteur pense que les peuples balkaniques peuvent et doivent se débarrasser eux-mêmes du fardeau lourd du passé, en créant l'atmosphère de respect réciproque, de confiance et de collaboration. Le feront-ils? Ils sont obligés à le faire!